

RECENZIJOS

I. Laužonytė. Zenga kaligrafija „Fengliu“, 2020, popierius, tušas, 30 × 42 cm

Vilniaus miesto muziejus: idėjos įgyvendinimo link

Rasa Antanavičiūtė, Marija Drėmaitė, Karolis Kučiauskas. Vilniaus miesto muziejaus-tyrimų centro galimybių studija. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018. 142 p.

2020 m. sausio 22 d. Vilniaus miesto tarybos sprendimu¹ vasario 20 d. buvo įsteigta viešoji įstaiga „Vilniaus miesto muziejus“². Muziejaus įsteigimas yra pirmasis žingsnis ilgai puoselėtos idėjos įgyvendinimo link, patvirtinantis, kad sostinei būtinas miesto istoriją tiriantis ir populiarinantis centras. Atminties institucijos veiklos forma dar neapibrėžta, vystoma, o svarų pagrindą koncepcijos gryninimui ir tolesniems sprendimams sudaro menotyrininkės dr. Rasos Antanavičiūtės, architektūros istorikės dr. Marijos Drėmaitės ir istoriko dr. Karolio Kučiausko 2018 m. parengta „Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija“³. Pasak mero Remigijaus Šimašiaus, „Vilnius

yra viena iš nedaugelio valstybių sostinių, kuri neturi miesto muziejaus, o pagrindinis jo tikslas būtų nuodugniau pristatyti miestą patiems vilniečiams. Pastaruoju metu matome nepaprastai išaugusį dėmesį Vilniaus istorijai, todėl svarbu rasti būdą, kad žmonės, pirmiausia – patys vilniečiai, miesto istoriją pažintų neiškraipytą mitų, pagrįstą miesto tyrėjų moksliniais darbais, tačiau kartu pateiktą patrauklia forma, skatinančia gilintis, gal net įsitraukti į tyrimų veiklas, kūrimo procesą“⁴. Savivaldybė ryžosi spręsti šiuos uždavinius numatydama pradinę investiciją – 2020 m. skirti finansavimą parengiamiesiems darbams: patalpų pritaikymo muziejaus ekspozicijai projekto rengimui, darbuotojų darbo užmokesčiui, ekspozicijos rengimo ekspertams, rinkodarai ir kitoms veikloms.

Pasitinkant Vilniaus 700 metų jubiliejų: 2017–2018 m. iniciatyvos

Jau 2017 m. pradžioje klausimą dėl miesto muziejaus poreikio iškėlė LR Seimo „Gegužės 3-iosios“ grupės nariai Andrius Kubilius, Arūnas Gelūnas, Arvydas Nekrošius, Gediminas Kirkilas, Egidijus Vareikis, Dovilė Šakalienė, Rita Tamašūnienė, Mykolas Ma-

1 Vilnius siekia turėti miesto muziejų. *Vilnius.lt*, 2020-01-22, prieiga per internetą: <https://vilnius.lt/lt/2020/01/22/vilnius-siekia-tureti-miesto-muziejy/> (žiūrėta 2020 03 16).

2 Vilniaus miesto muziejus – viešoji įstaiga (VŠĮ kodas 305471888); registracijos adresas: Konstitucijos pr. 3, Vilnius; darbuotojų skaičius – 1 (Rasa Antanavičiūtė, direktorė, paskirta laikinai eiti pareigas, iki skiriamos nuolatinės vadovės). Vilniaus miesto muziejaus rekvizitai. *Rekvizitai.lt*, prieiga per internetą: https://rekvizitai.vz.lt/imone/vilniaus_miesto_muziejus/ (žiūrėta 2020 03 16).

3 Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija. *Lietuvos kultūros lauko tyrimų duomenų bazė*, prieiga per internetą: <http://www.kulturostyrimai.lt/visos-temos/muziejai/vilniaus-miesto-muziejaus-tyrimo-centro-galimybiu-studija/> (žiūrėta 2020 03 03).

4 Vilnius siekia turėti miesto muziejų. *Op. cit.*

jauskas ir Monika Navickienė⁵. Jie kreipėsi į Ministrą Pirmininką Saulių Skvernelį, Seimo pirmininką Viktorą Pranckietį, kultūros ministrę Lianą Ruokytę-Jonsson ir Vilniaus miesto merą Remigijų Šimašių, siūlydami įsteigti Vilniaus muziejų, kuris koncentruotų dėmesį į daugiatautį ir daugiakultūrinį sostinės paveldą, akcentuotų lietuvių, žydų, lenkų, gudų ir rusėnų bendruomenių vaidmenį miesto raidoje. „Gegužės 3-iosios“ grupės teigimu, „toks Vilniaus muziejus suvaidintų ne tik svarbų pažintinį vaidmenį, bet ir taptų tuo centru, kuris padėtų šiandieninei Lietuvos visuomenei geriau pažįstant savo bendrą istoriją, geriau pažinti ir vieniems kitus. Taip atsirastų daugiau žmogiškojo tarpusavio pasitikėjimo, taip pat ir naujų galimybių efektyviau spręsti vieniems ar kitiems rūpimas problemas“⁶. Vienas iš svarbiausių šios iniciatyvos motyvų buvo visuomenės konsolidacijos bei atsparumo įvairioms įtakoms, kurios siekia skaldyti ir silpninti Lietuvą.

Kultūros ministrė pritarė muziejaus steigimo idėjai, nes „Vilniui, kaip Lietuvos sostinei, tikrai reikia miesto muziejaus, kuris pristatytų vilniečiams ir sostinės svečiams daugiatautį, daugiakultūrinį miesto paveldą, pasakotų bendrą miesto istoriją ir taptų kultūriniu centru“⁷. Ministrės nuomone, muziejaus steigimu turėtų rūpintis Vilniaus miesto

savivaldybė, o Kultūros ministerija talkintų suteikiant ekspertines konsultacijas. Meras taip pat reagavo į raginimą, patvirtindamas, kad savivaldybė seka probleminių diskursų ir dalyvauja atminties institucijos steigimo galimybių paieškoje⁸. Jo nuomone, muziejų prasminga įkurdinti Rotušėje⁹. Šiai minčiai pritarė ir anuometinis Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys: „Vilnius turi turtingą istoriją, architektūrą – graži, istorinių asmenybių – labai daug, kultūros įvykiai – įdomiausi. Galėtų būti rotušėje toks muziejus, jeigu miestas imtųsi“¹⁰.

Vykstant kabinetinėms diskusijoms dėl muziejaus įkūrimo, lygia greta mokslininkai pradėjo rengti Lietuvos kultūros tarybos finansuojamą „Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studiją“¹¹. Šių 2017–2018 m. atliktų tyrimų realizavimą paskatino artėjantis Vilniaus 700 metų jubiliejus. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos patvirtintoje programoje „Vilniui 700“ išsipareigota įkurti Vilniaus miesto muziejų¹². Pažadas įvykdytas.

5 Andrijauskas, Donatas. „Gegužės 3-iosios“ grupės nariai siūlo įkurti Vilniaus muziejų. *Made in Vilnius*, 2017 01 17, prieiga per internetą: <https://madeinvilnius.lt/naujienos/miestas/geguzes-3-iosios-grupes-nariai-siulo-ikurti-vilniaus-muziejau/> (žiūrėta 2020 03 17).

6 *Ibid.*

7 Kultūros ministrė pritaria Vilniaus miesto muziejaus idėjai. *Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos naujienos*, 2017 01 25, prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/lt/naujienos/kulturos-ministre-pritaria-vilniaus-miesto-muziejaus-idejai> (žiūrėta 2020 03 17).

8 Seimo nariai ir meras Vilniuje pasigenda miesto muziejaus. *Lrytas.lt*, 2017 01 22, prieiga per internetą: <https://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/2017/01/22/news/seimo-nariai-ir-meras-vilniuje-pasigenda-miesto-muziejaus-678750/> (žiūrėta 2020 03 17).

9 Ar lemta realizuoti Vilniaus miesto muziejaus idėją? *SA.lt*, 2017 01 26, prieiga per internetą: <https://sa.lt/ar-lemta-realizuoti-vilniaus-miesto-muziejaus-ideja/> (žiūrėta 2020 03 17).

10 Seimo nariai ir meras Vilniuje pasigenda miesto muziejaus. *Op. cit.*

11 Projekto veiklų įgyvendinimo trukmė: 2017 02 01–2018 06 01. Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija. *Op. cit.* Pirmasis galimybių studijos pristatymas-seminaras su kviestiniais ekspertais įvyko 2018 m. sausio 26 d. Energetikos ir technikos muziejuje.

12 Vilniaus 700 metų jubiliejaus programos „Vilniui 700“ 8. 2. krypties (Miesto pažinimas) 7 uždavinys – Vilniaus miesto muziejaus įkūrimas. *Vilniaus miesto*

Muziejaus įkūrimas ar atkūrimas?

Galimybių studijoje apžvelga Vilniaus miesto muziejaus kūrimo raida: nuo 1912 m. savaitraštyje „Ziemia“ paskelbtos Lucjanò Uzižblos idėjos rotušėje įkurti muziejų iki 1941 m. Vilniaus miesto muziejaus reorganizavimo į Vilniaus valstybinį dailės muziejų¹³. Studijos autoriai, aptardami įvairius muziejaus formavimo, jo patalpų paieškų klausimus, išvadose teigia, kad „Vilniaus miesto muziejaus kūrimo idėja kilo dar tarpukariu, kartkartėmis buvo prisimenama vėlyvajame sovietmetyje ir po 1990-ųjų, tačiau taip ir nebuvo įgyvendinta“¹⁴. Šiai nuomonei antrina ir K. Kučiausko straipsnis „Vilniaus miesto muziejaus idėjos raida: kaip kalbos netapo tikrove“¹⁵. Tyrinėtojai svarių argumentų dėl tarpukariu veikusio muziejaus jo muziejinio statuso nepripažinimo nepateikia, todėl kyla klausimas, ar iš tikrųjų galima „nurašyti“ pirmtakų pastangas, įdirbį ir institucinio reiškimo egzistavimą, ir idėjinį, ir fizinį?

Ieškant atsakymo į svarbų istorinį klausimą ir sprendžiant ideologinę dilemą – įkūrimas ar atkūrimas, tęstinumas ar pradžia, verta pasitelkti šiuolaikinių muziejų steigimo, muziejinių vertybių aps-

kaitos ir apsaugos bei kitų su muziejų veikla susijusių santykių reglamentą ir jį sugretinti su Vilniaus atveju. Pirmasis pavyzdys, kuris ardo modernią muziejaus sampratą ir suteikia simbolinį pagrindą pirmojo Vilniaus miesto muziejaus įprasminimui, yra Baublių muziejus. Rašytojo Dionizo Poškos sukurtas muziejinis fenomenas buvo pripažintas valstybiniu lygmeniu – Lietuvos Respublikos seimas paskelbė, kad 2012-ieji yra ne tik jubiliejiniai seniausio Lietuvoje Baublių muziejaus metai, bet ir Lietuvos Muziejų metai, taip akcentuojant muziejų atliekamą sociokultūrinę misiją šiuolaikinėje visuomenėje. D. Poška, ažuolų kamienoose įrengęs kunstkamerą ir joje kaupęs įvairias senienas, iš amžininkų susilaukė ir palaikymo, ir kandžios kritikos, o tikras pripažinimas atėjo nacionalinio atgimimo metais – Mečislovas Davainis-Silvestraitis kone pirmasis priminė apie senoviškų dalykų tyrinėtoją Žemaitijoje ir jo garsųjį lobyną ažuole¹⁶.

Rūta Šermukšnytė atkreipia dėmesį, kad pirmuoju muziejumi Lietuvoje yra tituluojami istorinio profilio 1812 m. įkurti Baubliai, o ne 1752 m. Vilniaus universitete įsteigtas mokslinis Matematikos muziejus. Pasak istorikės, tokį santykį apsprendė istorinis aspektas, nes „tautos praeitį bei dabartį reprezentuojantis muziejus yra vienas iš tam tikrų bendruomenių (valstybės, tautos, vietos ir t. t.) identitetą formuojančių, įtvirtinančių ir reprezentuojančių veiksmų“¹⁷. Formaliai Baublių muziejus

savivaldybės tarybos 2018 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas Nr. 1-1705 dėl Vilniaus 700 metų jubiliejaus programos „Vilniui 700“ tvirtinimo.

13 Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija. *Op. cit.*, p. 47–52.

14 *Ibid.*, p. 141.

15 Kučiauskas, Karolis. Vilniaus miesto muziejaus idėjos raida: kaip kalbos netapo tikrove. *15min.lt*, 2018 07 17, prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/vizualieji-menai/vilniaus-miesto-muziejaus-idejos-raida-kaip-kalbos-netapo-tikrove-929-1001942> (žiūrėta 2020 03 17).

16 Veversis [Mečislovas Davainis-Silvestraitis]. Apie Dijonizą Poszką, *Aušra*, 1884, Nr. 1–3, p. 11–19; Nr. 4, p. 113–117.

17 Šermukšnytė, Rūta. Istorijos muziejus: samprata, šiuolaikinių muziejinių naratyvų kūrimo idėjos ir

neatitinka institucinės sampratos: rinkinį D. Poška kaupė asmenine iniciatyva, juridiškai neįteisinęs, nevykdęs kompleksinių funkcijų, tačiau atlikęs pagrindinę misiją – siekęs išsaugoti ir reprezentuoti praeities liudijimą: „Taigi visus savo ir naujuosius, ir senuosius paminklus, kuriuos kaip darbšti skruzdėlė per savo amžių rinkau, paskyriau savo Baubliui papuošti“¹⁸. Vilniaus miesto muziejaus įkūrėjų tikslas buvo analogiškas, tik jie pasitelkė kvalifikuotus specialistus ir pagal išgales muziejinės veiklos klausimus sprendė civilizuotai¹⁹. 1933 m. kovo 15 d. miesto prezidento Wiktoro Maleszewskio surengtame muziejaus steigiamajame posėdyje nutarta muziejui suteikti istorinį profilį²⁰. Beje, anuomet iniciatorius, glėbėjas ir steigėjas buvo taip pat miesto valdžia, kuriai pritarė ir talkino kultūros visuomenė.

Kokia veikla gali būti priskirta muziejinei, kokie požymiai suteikia pagrindą kalbėti apie įvykusį reiškinį, vertinant jį iš šandienos perspektyvos? Pagal galiojantį Lietuvos Respublikos muziejų įstatymą, „savivaldybių muziejai kaupia, saugo, tiria, konservuoja ir eksponuoja tam tikros savivaldybės teritorijos kultūros istoriją atspindinčius muziejinių vertybių rinkinius. Įstatymų ir

kitų teisės aktų nustatyta tvarka gali būti pripažinta, kad savivaldybių muziejus atlieka pakankamo lygio mokslinius tyrimus ir eksperimentinę (socialinę, kultūrinę) plėtrą“²¹.

Pagrindinės muziejinės veiklos vertinimo kriterijui – vertybių kaupimo, saugojimo ir apskaitos – tarpukario miesto muziejus, be abejonų, atitinka. Ekspozitai kaupti pradėjo nuo 1929 m. Vilniaus miesto magistrato Senųjų aktų archyvaru dirbęs istorikas dr. Henrykas Łowmiańskis²². Mokslininkas suprato, kad tokia ilgaamžė, kultūros įvykių prisodrintą istoriją turinčiam miestui būtinas muziejus, kuris garantuotų vertybių apsaugą ir registravimą. Pirmieji ekspozitai (ant Trijų Kryžių kalno rastos 24 monetos) įsigyti 1930 m. pradžioje²³. Tų pačių metų vasarą miesto prezidentas Józefas Folejewskis, kreipdamasis į Amatų rūmus su prašymu kuriamam Miesto muziejui perduoti cechų

21 Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas, 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019 07 01).

22 Henryko Łowmiańskio 1929 m. spalio 21 d. *Curriculum vitae*, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 64, ap. 3, b. 654, l. 3; Vilniaus Stepono Batoro universiteto rektorius 1929 m. spalio 3 d. raštas Henrykui Łowmiańskui dėl jo skyrimo vyresniuoju asistentu, LCVA, f. 175, ap. 14, b. 246, l. 4; Vilniaus miesto magistrato Kultūros ir Švietimo skyriaus Bendrojo poskyrio vadovo 1931 m. kovo 12 d. prašymas miesto prezidentui paskirti dr. Henryką Łowmiańskį Istorinių aktų archyvo moksliniu archyvaru, LCVA, f. 64, ap. 3, b. 654, l. 17; Dr. Henryko Łowmiańskio 1933 m. spalio 17 d. prašymas miesto prezidentui atleisti iš mokslinio archyvaro pareigų, LCVA, f. 64, ap. 3, b. 654, l. 45; Miesto savivaldybės kanceliarijos vadovo 1934 m. gruodžio 11 d. pažyma, LCVA, f. 64, ap. 3, b. 654, l. 49.

23 Vilniaus miesto magistrato 1930 m. sausio 17 d. posėdžio protokolo išrašas, LCVA, f. 64, ap. 17, b. 1464, l. 2.

jų raiška Vilniaus mieste, *Lituanistica*, 2012, T. 58, Nr. 2(88), p. 146.

18 Poška, Dionizas. *Raštai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959, p. 11–21, 49–53, 683–688, 693–694.

19 Plačiau: Matulytė, Margarita. Vilniaus miesto muziejaus įkūrimas – Lietuvos dailės muziejaus institucinės ištakos, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 20, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017, p. 136–144.

20 Vilniaus miesto magistrato 1933 m. kovo 15 d. posėdžio protokolas, Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (toliau – LNDM) archyvas, f. 3, ap. 1, b. 6, p. 1–3.

vertybes, išreiškė atsakingą miesto valdžios požiūrį į sostinės paveldą: „Šiuo metu visos vertybės išblaškytos skirtingose vietose ir neprieinamos platesniam ratui, o įkūrus muziejų, jos bus tinkamai klasifikuotos ir saugomos atsakingai bei profesionaliai vadovaujant, o svarbiausia, bus prieinamos miesto visuomenei ir svečiams“²⁴.

Nuo 1934 m. muziejaus eksponatų kaupimą ir priežiūrą vykdęs istorikas dr. Janas Adamusas²⁵ pradėjo inventorinti vertybes – tai liudija dvi Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje saugomos inventoriaus knygos²⁶. Pirmasis, 1934 m. vasario 7 d., įrašas – Tomo Zano, rašytojo, Vilniaus universiteto auklėtinio, vieno iš Filomatų ir Filaretų draugijų steigėjų ir vadovų, portretas (Józefo Ignacyjaus Kraszewskio piešinys, Maksymiliano Fajanso litografija). Tapybos, grafikos, fotografijų, istorinių artefaktų rinkinys 1939 m. gruodį siekė 3000 eksponatų, su kuriais tęsti darbą (iš archyvo perkelti į muziejui skirtas patalpas, kataloguoti, konservuoti, restauruoti) ragino reformuotos Vilniaus miesto savivaldybės Švietimo skyriaus, kuriam buvo pavaldus muziejus, vedėjas: „Vilniaus miesto muziejus pradedamas naujai tvarkyti, todėl reikalinga įvesti pavyzdinę ir sistemingą tvarką“²⁷.

Ekspozicinė ir parodinė veikla dėl užsitęsusių muziejaus patalpų paieškų bei jų įrengimo nebuvo vykdoma, vis dėlto viešai eksponatai rodyti, surandant sklandai kitus būdus: paveikslai iš muziejaus rinkinio eksponuoti savivaldybės pastate – interjerą puošė Ferdynando Ruszczyco, Franciszeko Smuglewicziaus, Stanisława Filiberto Fleury ir kitų tapytojų darbai²⁸, muziejaus eksponatai pristatyti 1939 m. Vilniuje vykusioje Šiaurės mugėje²⁹. Buvo ir leidybinių sumanymų, siekiant įsigytus eksponatus populiarinti. Planuota išleisti Franciszeko Smuglewicziaus Vilniaus vaizdų ciklo albumą, o gautą pelną skirti įsigyti naujiems eksponatams: „Muziejaus tikslas yra propaguoti miesto grožį, garbingą Vilniaus praeitį ir žadinti susidomėjimą Gedimino miesto praeitimi, tai pravartu būtų turimas klišės panaudoti ir išleisti senovės Vilniaus albumą pagal Smuglevičiaus paveikslus“³⁰. Deja, albumo leidybą sustabdė sovietų okupacija.

Muziejaus būstinės vieta galutinai išspręsta tik 1940 m. vasarą, naujam direktoriui Adolfui Valeškai rinkinius perkėlus į Vilniaus rotušę, nors tik pradėjus rinkti eksponatus, pasirūpinta patalpų remontu Pranciškonų vienuolyno pastate³¹, o vėliau įsigyti,

24 Miesto prezidento Józefo Folejewskio 1930 m. birželio 25 d. raštas Amatų rūmams dėl cechų vertybių perdavimo Miesto muziejui, LCVA, f. 64, ap. 17, b. 1464, l. 5.

25 Jano Józefo Adamuso byla, LCVA, f. 64, ap. 3, b. 7.

26 Vilniaus m. muziejaus einamasis diennas, knyga Nr. 1, LNDM archyvas, f. 1, ap. 1, b. 962; knyga Nr. 2, f. 1, ap. 1, b. 963.

27 Vilniaus miesto savivaldybės Švietimo skyriaus vedėjo A. Buroko 1940 m. sausio 25 d. pranešimas Vilniaus miesto burmistrui Konstantinui Stašui, LCVA, f. 415, ap. 3, b. 233, l. 33, 219.

28 Vilniaus miesto muziejaus paveikslų, eksponuojamų pagrindiniame Miesto savivaldybės pastate, sąrašas, LCVA, f. 64, ap. 25, b. 71, l. 5.

29 Šiaurės mugei deponuotų ir 1939 m. rugpjūčio 18 d. gražintų Miesto muziejaus eksponatų sąrašas, LCVA, f. 64, ap. 25, b. 71, l. 8.

30 Vilniaus miesto savivaldybės Švietimo skyriaus vedėjo A. Buroko 1940 m. balandžio 18 d. pranešimas Vilniaus miesto burmistrui Konstantinui Stašui, LCVA, f. 415, ap. 3, b. 233, l. 167.

31 Henryko Łowmiański 1930 m. birželio 30 d. raštas Kultūros ir švietimo komisijai, LCVA, f. 64, ap. 17, b. 1464, l. 7.

tik taip ir nepritaikyti muziejui, Marijos Oginskienės rūmai (K. Sirvydo g.)³². Tačiau esminis, legitimuojantis muziejinį statusą, pagrindimas yra juridinis – kokie dokumentai įrodo, kad muziejus buvo oficialiai įkurtas? Jau 1933 m. tvirtinant miesto metinį biudžetą muziejui numatyta skirti 1 000 zlotų³³. Miesto muziejus turėjo savo spaudą: „MUZEUM / Król. Stoł. M. Wilna“³⁴. Ir svarbiausia – muziejus, kaip savivaldybės padalinys, buvo deklaruotas Vilniaus miesto savivaldybės statute. 1939 m. balandžio 1 d. įsigaliojusiame Vilniaus miesto savivaldybės statute reglamentuota savivaldybei priklausančių Miesto muziejaus ir Pedagoginio muziejaus veikla³⁵. Abu muziejai, pavaldūs Švietimo ir kultūros skyriui, turėjo vykdyti šias funkcijas: kaupti, tvarkyti ir konservuoti Vilniaus miesto ir apylinkių, kitų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų kultūros istorijos paveldą; pasirūpinti, kad muziejiniai rinkiniai būtų atviri moksliniams tyrinėtojams ir platesnei visuomenei pagal numatytas taisykles; rengti specialias parodas. 1939 m. gruodį pertvarkant Vilniaus miesto savivaldybę, Miesto muziejus ir Pedagoginis muziejus priskirti Švietimo skyriui. Nuo 1940 m. sausio burmistro Konstantino Stašio sprendimu Miesto muziejuje dirbo vedėjas ir sargas³⁶.

Faktai rodo, kad Vilniaus miesto muziejus egzistavo ir rengė bazę naujam etapui, tačiau Lietuvos kultūros sovietizavimo laikotarpiu susiaurino funkciją veikiausiai dėl sovietų valdžiai nepalankių sostinės istorinių atodangų. Tai tik spėjimas, kuriam pagrįsti reikėtų atlikti papildomą tyrimą, tačiau akivaizdu, kad negalima inertišškai reflektuoti įvykių ir paklusti sovietinių ideologų projektuotoms kultūros paradigmoms.

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus savo institucinės veiklos pradžią sieja su Vilniaus miesto magistrato 1933 m. kovo 15 d. miesto muziejaus steigiamuoju posėdžiu, deklaruodamas dalinį (meno krypties) tęstinumą, po reorganizavimo saugodamas iš pirmtako paveldėtus eksponatus, kaupdamas ir tirdamas vilnietiškosios dailės paveldą, rengdamas sostinei skirtas kultūros ir meno parodines bei leidybines publikacijas. Būtų teisinga pripažinti, kad 2020 m. Vilniaus miesto savivaldybei įsteigiant viešą įstaigą „Vilniaus miesto muziejus“ yra atkuriamas Vilniaus miesto muziejus, kuris perima istorinės krypties miesto tyrimus bei sklaidą, o jo simbolinė pradžia yra jau istoriškai įtvirtinta data – 1933 m. kovo 15 diena.

Atkurto muziejaus formos ir krypties perspektyva

Iš galimybių studijoje numatytų trijų juridinių formų (muziejus yra steigiamas kaip nevalstybinis mokslo tyrimų institutas, kaip skyrius ar padalinys jau egzistuojančioje mokslo institucijoje, kaip viešoji įstaiga) yra pasirinkta trečioji – savivaldybės įsteigta viešoji įstaiga „Vilniaus miesto muziejus“, pavadinime nepalikant „tyrimų centro“, tad yra aiški pasirinkta muziejaus

32 Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija. *Op. cit.*, p. 50.

33 Vilniaus miesto biudžetas nuo 1933 m. balandžio 1 d. iki 1934 m. kovo 31 d., LCVA, f. 64, ap. 20, b. 336, l. 454.

34 Vilniaus miesto muziejaus paveikslų, patalpintų pagrindiniame savivaldybės pastate, sąrašas, apie 1938 m., LCVA, f. 64, ap. 25, b. 71, l. 5.

35 Statut organizacyjny biur Zarządu Miejskiego w Wilnie, LCVA, f. 64, ap. 20, b. 512, l. 523.

36 Vilniaus miesto burmistro 1940 m. sausio 5 d. nutarimas Nr. 29, LCVA, f. 415, ap. 4, b. 9, l. 204.

specializacija – ne mokslo, o kultūros. Studijos koncepcijoje apibrėžta muziejaus misija „moksliškai tyrinėti ir pristatyti vilniečiams ir miesto svečiams Vilniaus – unikalaus Europos paribio miesto – kultūrą, kuri apima praeitį, dabartį ir ateitį, urbanistiką ir architektūrą, socialinius ir demografinius pokyčius, konfesines ir etnines bendruomenes ir daugelį kitų miesto gyvenimo sudedamųjų dalių“³⁷ iš esmės neturėtų kisti. Abejonių kelia tik dvi misijos apibrėžimo sąvokos: „moksliškai tyrinėti“ (pretenzinga deklaracija) ir „Europos paribio miesto“ (neko- rektiškas paribio akcentas, nukreipiantis ir į geografines, ir į kultūrinės paraštes).

Tarp studijoje muziejui keliamų uždavinių dominuoja tyrimų ir sklaidos veikla: „skatinti ir pristatyti naujas Vilniaus istorijos ir kultūros interpretacijas; aktualinti pamirštus ir „nepatogius“ miesto istorijos ir kultūros tarpnius, kurti erdvę kultūrų dialogui; siekti dialogo su visuomene ir reaguoti į nūdienos aktualijas; taikyti tarpdalykines tyrimų prieigas ir vienyti urbanistikos, architektūros, sociologijos, antropologijos, istorijos, paveldosaugos, vizualiojo meno, literatūros, muzikos, mokslo bei technikos istorijos ir kitų sričių specialistus, besidominčius Vilniaus praeitimi ir aktualijomis“³⁸. Muziejaus šerdimi vadinamas tyrimų centras³⁹, be abejonės, yra svarbus dėmuo kuriant šiuolaikinį muziejų, tačiau praktika rodo, kad kultūros institucijoje suburti mokslininkus ir centralizuoti tyrimus sudėtinga dėl riboto vidinio (etatų ir įrankių) potencialo, veiklos kva-

lifikacinio statuso, finansinių sąlygų. Kita vertus, inicijuoti arba partnerio teisėmis įsitraukti į mokslinių įstaigų (Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos kultūros istorijos instituto) programas yra realu ir tikslinga.

Tarp įvardijamų veiklos barų (parodų rengimų, nuolatinės ekspozicijos kūrimo, mokslinių tyrimų vykdymo ir jų viešinimo, leidybos, muziejaus fondų formavimo, edukacijos ir visuomenės įtraukties) imponuoja orientavimas į dabarties vertybių (vilniečių dokumentų, ikonografijos, buitės daiktų ir kitų artefaktų) kaupimą, kuri vertėtų priskirti pagrindinei misijai. Iki šiol Vilniaus paveldas rinktas fragmentiškai, o sostinės XXI amžiaus aktualijos, į kurias netrukus žvelgsime retrospektyviai, istorinio profilio muziejų nedomino, nebent išskirtiniai įvykiai ir asmenybės. Ypač daug prarasta kasdienybės liudijimų – dėl atrankos kriterijų muziejai iki šiol į tokius objektus žvelgia atsargiai. Tokį santykį formuoja Muziejų įstatymas, teigiantis, kad „muziejinė vertybė – archeologiniu, istoriniu, meniniu, etniniu, religiniu, mokslo, memorialiniu arba kitokiu kultūros požiūriu vertingas daiktas, muziejų kaupimo, saugojimo, tyrimo ir eksponavimo objektas“⁴⁰, bet neaiškinantis vertingumo kriterijų. Ekspонатų įsigijimo tikslingumą sprendžia muziejų Rinkinių komisijos⁴¹, kurių pozicijai įtakos turi ne vienas faktorius: nuo klasikinės sampratos, kas yra vertybė, iki saugyklų ribotos talpos.

40 Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas. *Op. cit.*

41 Lietuvos Respublikos Kultūros ministro įsakymas 2005 m. gruodžio 16 d. Nr. ĮV-716 dėl muziejuose esančių rinkinių apsaugos, apskaitos ir saugojimo instrukcijos patvirtinimo (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2015 01 01).

37 Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija. *Op. cit.*, p. 89.

38 *Ibid.*, p. 89–90.

39 *Ibid.*, p. 94.

Pagal studijoje plėtojamą teorinę ir metodinę prieigą galima spręsti, kad muziejų siekiama kurti pagal šiuolaikinius progresyvius standartus, tačiau trūksta eksponatų saugojimo strategijos – studijoje tik paminėta, kad „saugykloms itin svarbus saugumo, mikroklimato ir kitų vertybių apsaugos savybių užtikrinimas“⁴², bet nė viename iš keturių tolesnio idėjos vystymo modelių neišplėtotas saugyklų įrengimas. Tiesa, antroje alternatyvoje, muziejui pritaikant Santuokų rūmus, kaip sprendimo stiprybė pažymėta galimybė įrengti patalpas fondams; pirmoje (muziejui pritaikant rotušę) ir ketvirtoje (taikant *pop-up* parodines veiklą, o nuolatinę ekspoziciją bei administraciją įkuriant rotušėje) alternatyvose kaip silpnybė nurodyta, kad patalpų fondams nebūtų; trečioje alternatyvoje, kai muziejus veikia *pop-up* principu, būtų apskritai atsisakyta kolekcijos kaupimo⁴³.

Akivaizdu, kad įsteigus įstaigą, svarbiausias etapas – apsisprendimas, kokia bus pasirinkta funkcionavimo forma, bet kryptį turėtų diktuoti ne patalpų, o veiklos turinio prioritetai. Studijos autorių nuomo-

ne, optimaliausias modelis, kai muziejaus administracija su miesto informacijos ir pažinimo centru, parodinėmis erdvėmis ir, panašu, fondų saugyklomis būtų dislokuota Santuokų rūmuose, o nuolatinė miesto istorijos ekspozicija įrengta rotušėje⁴⁴. Be to, tyrėjai mano, kad Vilniaus miesto muziejus galėtų koordinuoti ir dalį savivaldybei pavaldžių muziejų, bet tokiu atveju, matyt, tektų reorganizuoti Vilniaus memorialinių muziejų direkciją⁴⁵ arba taikyti dvigubo pavaldumo struktūrą, tačiau valdymą diferencijuojant neišvengiamai kiltų administravimo kolizijos.

Muziejui vystyti ir realizuoti išskeltus tikslus prireiks ne vienerių metų, muziejininkų, mokslininkų, aktyvių kultūros ir meno žmonių konsolidacijos, lanksčios vadybos ir geros valios, kurią jau pademonstravo miesto valdžia.

MARGARITA MATULYTĖ

⁴⁴ *Ibid.*, p. 142.

⁴⁵ 2005 m. birželio 22 d. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimu Nr. 1-845 Venclovų namai-muziejus, B. Grincevičiūtės memorialinis butas-muziejus „Beatričės namai“, V. Krėvės-Mickevičiaus memorialinis butas-muziejus ir V. Mykolaičio–Putino memorialinis butas-muziejus sujungti į Vilniaus memorialinių muziejų direkciją. *Vilniaus memorialinių muziejų direkcija*, prieiga per internetą: <http://www.vilniaus-muziejai.lt/direkcija.php> (žiūrėta 2020 03 22).

⁴² Vilniaus miesto muziejaus – tyrimų centro galimybių studija. *Op. cit.*, p. 96.

⁴³ *Ibid.*, p. 113, 116, 119, 122.